

Korset och Kronan

Nr 20/2020

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

Frälsningshistorien (del 11, pietismen)

*”Herre, du har varit vår tillflykt
från släkte till släkte. Innan bergen
blev till och du skapade jorden och
världen, från evighet till evighet är du,
Gud” (Ps. 90:1f).* Så skriver Mose
i sin psaltarpsalm. Herren är
den evige, Skaparen som var till
före allting. Han är också
Frälsaren som är nära sin kyrka
under alla århundraden.

*”Du låter människan vända åter
till stoft, du säger: ’Vänd om, ni
människors barn!’ Tusen år är i dina
ögon som dagen i går som försvann,
som en av nattens timmar” (v. 3f).*

Det är Herren Gud som i sin
allmakt leder hela historien.
Han är nära varje människa och
känner alla människors tankar,
fastän det nu snart finns åtta
miljarder människor på jorden.

Vi skall då i ödmjukhet
besinna hur korta våra liv är, så

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

att vi tar vara på tiden och
vänder oss till Herren och hans
nåd så länge nådatiden varar.

*”Vårt liv varar sjuttio år, eller åttio
om krafterna räcker. När det är som
bäst är det möda och bekymmer. Snart
är det slut och vi flyger bort” (v. 10).*

Så skriver den kloke, fromme
och hårt prövade Mose, som
fick vara med om Egyptens tio
plågor, den första påsken, taget
genom Röda havet, lagens
utgivande på Sinai berg och
folkets stora synd när man
dansade kring guldkalven,
avguden av guld och silver som
man själv hade gjort sig.

Mose fick också uppleva hur
det motsträviga folket gång på
gång frestade Gud genom att
inte vilja följa Guds ord. Så fick
de vandra 40 år i öknen och
ingen av dem fick komma in i
det utlovade landet, endast
deras barn i nästa generation.

Men Mose lär oss likväl att
förtrosta på Herrens nåd med
glädje. Han skriver: *”Lär oss att
våra dagar är räknade, så att vi får
visa hjärtan... Mätta oss med din nåd
när morgonen gryr, så att vi får jubla*

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

*och glädjas i alla våra dagar... och
låt Herren vår Guds ljuslighet vila
över oss” (v. 12-17).*

Samme Gud som var med
Mose är med sin kyrka under
alla århundraden. Han verkar
med sin helige Ande genom
ordet och sakramenten. Så har
det alltid funnit en församling
av troende människor på
jorden. Ibland har kyrkan varit
stor och omfattat hela länder,
men ibland har den varit så
liten att det endast har funnits
några få människor här och där
som av hjärtat trott på sin
Frälsare.

Men Herren känner de sina
och han har lovat att den kristna
kyrkan skall finnas kvar på
jorden ända till den yttersta
dagen då denna jorden skall
förgås. Då träder Herren fram
på himmelens skyar, uppenbart i
stor härlighet för att döma alla
människor. De otroende blir
fördömda men alla som trott på
Kristus skall för alltid få vara
hos Gud i den himmelska
saligheten med uppståndna
kroppar.

Ortodoxi och pietism

Vi vänder oss nu på nytt till kyrkohistorien och skall se vad som hände på 1700-talet. År 1675 gav den lutherske prästen prästen *Philip Jacob Spener* (1635-1705) i Frankfurt am Main ut en liten skrift med namnet ”Pia desideria” (fromma önskingar). Det var en liten skrift på drygt 100 sidor. Spener lägger där fram sina önskingar om hur den evangelisk-lutherska kyrkan skall kunna förbättras. Rubriken lyder:

”Pia desideria eller hjärtliga önsking om en Gud välbehaglig reform för den sanna evangeliska kyrkan tillsammans med några enkla kristna förslag för att nå detta mål.”

Spener lärare hade varit den framstående lutherskt ortodoxe teologen *Konrad Dannhauer* i Strasbourg. Spener var mycket noga med att hålla sig till Bibeln och den lutherska bekännelsen och han höll fast vid att ingenting annat än Guds ord skulle få läras i den kristna kyrkan.

Många ortodoxer ställde sig positiva till Speners förslag. De gick ut på att bibelstudiet skall intensifieras, det allmänna prästadömet praktiseras mera, att man skulle vara mera varsam i de många teologiska stridigheterna och att undervisningen vid univer-

siteteten och skolorna skulle förbättras.

Spener önskan var att kristna människor skulle samlas i mindre grupper till bibelstudier och bön. Prästerna skulle leda dessa s.k. konventiklar.

Spener hade nog aldrig kunnat ana vilken kyrklig och teologisk sprängkraft det låg i hans program. Konventiklar växte snabbt fram överallt i Europa. Man brydde sig inte så mycket om Speners förmaningar att prästerna skulle leda konventiklarna. Det blev istället ofta bibelkunniga lekmän som tog över.

Många av dessa hade tyvärr svärmiska idéer. De lärde att Anden verkade direkt utan några medel och en älsklings-tanke var tron på det kommande tusenårsriket här på jorden (kiliesm). Även Spener hade en något mildare form av kiliesmen då han menade att Bibeln förutsade en mycket stor väckelse i den yttersta tiden.

Spener anhängare kom att kallas ”pietister” (fromma). Deras slagord blev ”inte lära utan liv”. Man tog avstånd från de ortodoxa prästerna som med sina krav på rätt lära ansågs oomvända och oandliga.

Ortodoxerna å sin sida insåg att pietismen hade gått för långt och att många av dess ledare var svärmiska villolärare.

Pietismens främste motståndare var teologen *Valentin Ernst Löscher* (1673-1749). Hans far var en framstående luthersk teolog i Wittenberg och Valentin gick i hans fotspår. Mycket tidigt skaffade han sig en stor biblisk och teologisk kunskap. Löscher reste runt i Europa under sin utbildningstid – vilket man i regel gjorde – och han knöt så

många värdefulla kontakter för framtiden. Snart blev han professor i Wittenberg och började skriva varnande om pietismens faror.

I Halle verkade *August Hermann Francke* (1663–1727) och *Joachim Lange* (1670-1744). De gick längre än Spener och kom tyvärr att lära en rad falska läror. De blandade in lagen i själva läran om rättfärdiggörelsen i sin strävan att betona ett fromt, kristet liv.

Valentin Löscher

Löscher varnade i sin skrift ”*Timotheus verinus*” för det felaktiga i pietismen och det uppstod en långvarig lärostrid mellan Lange och Löscher.

Ofta framställs felaktigt pietismen som den lugna, vänliga, fromma riktningen och ortodoxin som den häftiga, intoleranta och ofromma. Men detta beror på att det var pietismens företrädare som kom att skriva historien.

I verkligheten var pietisterna yttest skarpa och intoleranta mot allt vad ortodox, rättrogen lutherdom hette. Löscher och hans meningsfränder pekades av dem ut som avfallna och ogudaktiga.

Löscher hade dock förmågan att skriva lugnt och sansat och som den förste gjorde han en djupare analys av hela den

pietistiska rörelsen. Han visade på punkt efter punkt hur pietisterna hade lämnat den bibliska läran.

Förutom den nämnda avvikelserna i läran om rättfärdiggörelsen lärde pietismen helt felaktigt om kyrka och ämbete. Istället för att lära att Guds ord skall predikas rent och klart från alla predikstolar och att det bibliska prästämbetet är instiftat av Gud kom pietisterna att lära att det skall finnas små fromma "öar" inom den stora, avfallna kyrkan. Detta har man kallat läran om "ekklesiola in ekklesiam" (småkyrkor inom kyrkan).

Den officiella kyrkan såg man som ett Babel, som de trogna måste ta avstånd ifrån. De flesta prästerna ansågs vara avfallna och ofromma. Leksamlingen fick rätt att predika utan en ordentlig kallelse till ämbetet i kraft av det allmänna prästadömet. Detta strider mot Bibeln och den lutherska bekännelsen.

Men pietisterna menade att några präster ändå var omvända, och dem skulle man sluta upp bakom. Så kom pietismen på sitt sätt medverka till att fromma grupper samlades kring präster som var positiva till pietismen.

Pietisterna hade rätt i att det fanns många präster som var både ofromma och ogudaktiga. Fler och fler präster kom också att omfatta den framväxande upplysningstidens idéer då man förnekade grundläggande trossanningar. Så kom många präster på 1700-talet att bli upplysningsteologer, som inte längre trodde på Jesus som sann Gud eller på försoningen som Guds verk då Kristus dog för hela världens synd.

När pietisterna reagerade

mot detta hade de rätt. Men deras felaktiga kyrkosyn ledde till att de ändå stannade kvar inom den avfallna kyrkan.

Löscher och ortodoxin hävdade mot detta att hela kyrkan måste hålla sig till Guds ord. Präster som lär falskt eller öppet lever ogudaktigt skall avsättas från sitt ämbete. Är detta omöjligt skall bibeltroende kristna inte stanna kvar hos de falska lärarna utan bryta den andliga gemenskapen med dem helt.

1700-talets lutherska ledare kände väl till denna bibliska princip men omsatte den inte i praktiken. De försökt istället att stoppa pietismen med hjälp av förbud för fromma grupper att samlas, s.k. konventikelplakat. Men de kyrkoledare som stod bakom plakaten hade ofta själva en felaktig lära. Så kom många upplysningsteologer att bli kyrkoledare och de fromma grupperna upplevde att de förföljdes av dem som verkligen hade lämnat både Bibel och bekännelse.

Pietismen kan indelas i en konservativ, bibeltroende del och en radikal, svärmisk. Till de konservativa hörde sådana som *Johan Albrecht Bengel* (†1752) och *Magnus Friedrich Roos* (†1803), som bl.a. Gunnar Rosendal fint har skildrat i sina böcker om "Rätte lärare". Denna s.k. Württembergpietism betonade vikten av att studera Guds ord ingående och man ville hålla fast vid den lutherska bekännelsen. I denna tradition står också *Henrik Schartau* (†1825). I Sverige blev t.ex. Roos' husandaktsbok mycket uppskattad och läst bland schartauanerna.

Till de radikala pietisterna hörde *J. W. Petersen* (†1727) som var en kiliastisk svärmare och *Gottfried Arnold* (†1714) som

framhöll sekterna som den rätta kyrkan i motsats till de mer traditionella konfessionerna. En tredje och kanske den mest radikale var *Konrad Dippel* (†1734) som framför allt kritiserade den bibliska och ortodoxa försoningsläran. Enligt Dippel behövdes inte Kristi försoning eftersom Gud är kärleken som överser med synden och omskapar hjärtat. Han lärde också att alla människor kommer till himlen och han var en ivrig kiliast.

Dippel vistades i Sverige 1726-28 och kom att få stort inflytande här. Han blev mottagen av hovet och det var i dessa kretsar han verkade. Dippel var från början en ivrig ortodox präst som höll fast vid Bibeln och bekännelsen. Men efter att ha träffat Spener gick han över till pietismen. Han fick så radikalpietisten Arnold som lärare.

"Dippel skrev voluminöst och samlade både anhängare och fiender var han än befann sig. Hans inflytande, kyrkohistoriskt betecknat som dippelianismen, var stort både i Sverige och Finland. I Stockholm gav han upphov till en stark kyrkofientlig stämning som bland annat gav upphov till gråkoltarrörelsen år 1731" (wikipedia).

De konservativa pietisterna i Franckes och Langes efterföljd representerade en mera lagisk inriktning som har betecknats som *botpietismen*. Man var där noga med att betona att lagen först måste predikas så att människan blev överbevisad om sin synd. Men man gick ofta för långt och kom att blanda in lagen i själva rättfärdiggörelsen.

En motsatt inriktning var den s.k. *tropsietismen*, där man gick för långt åt andra hållet. Mera om denna riktning senare.

Forts. i nästa nr.